

УДК 338.1:911.375.3(777-25)

Крамаренко Р.М.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри міжнародного обліку і аудиту**Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана***Галенко С.М.***кандидат економічних наук,**доцент кафедри міжнародного обліку і аудиту**Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА КИЄВА

У статті досліджено структурну трансформацію господарства столиці, визначено основні проблеми подальшого розвитку міста. Проаналізовано тенденції розвитку української столиці та секторальні особливості розвитку. З'ясовано особливості галузевих змін у інших країнах світу в процесі вивчення динаміки структурних змін у секторах зайнятості. Розглянуто секторальні пріоритети інвестування бізнесу в Києві. Виявлено основні причини скорочення ринку робочої сили в столиці.

Ключові слова: столичні мегаполіси, структурна трансформація, глобалізаційний ефект, глобалізоване місто.

Крамаренко Р.М., Галенко С.М. СТРУКТУРНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ХОЗЯЙСТВА КИЕВА

В статье исследована структурная трансформация столицы, определены основные проблемы дальнейшего развития города. Проанализированы тенденции развития украинской столицы и секторальные особенности. Выявлены особенности отраслевых изменений в других странах мира в процессе изучения динамики структурных изменений в секторах занятости. Рассмотрены секторальные приоритеты инвестирования бизнеса в Киеве. Определены основные причины сокращения рынка рабочей силы в столице.

Ключевые слова: столичные мегаполисы, структурная трансформация, глобализационный эффект, глобализованный город.

Kramarenko R.M., Galenko S.M. STRUCTURAL TRANSFORMATION OF KYIV ECONOMY

This paper investigates the structural transformation of the economy of the capital, the main problems of further development. The tendencies of Ukrainian capital and sectoral peculiarities of development. The features of sectoral changes in other countries in the study of the dynamics of structural change in the employment sector. The sectoral investment priorities of business in Kiev. The basic reasons for the reduction of the labor market in the capital city.

Keywords: the capital metropolis, structural transformation, the globalization effect, globalized city.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток міського господарства, котрий у багатьох випадках зумовлений докорінними змінами у способах виробництва створюваних у суспільстві товарів і послуг, на пряму впливає з посилення комерціалізації здобутків технологічного прогресу, адже структура попиту на них весь час зазнає змін і потребує постійного переосмислення не лише через застосування маркетингових досліджень, а й через когнітивні дії людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених вивчали проблему розвитку столичних мегаполісів серед вітчизняних Чужиков В.І. [5], Льницький Д. [5] та Федірко О. [5], зарубіжні економісти – Гриффитс А. [7] та Уолл С. [7] та ін., зокрема відомий американський економіст Пітер Друкер зазначає, що створювати нового споживача продуктованих зараз товарів чи послуг можна чотирма різними шляхами:

- «– наданням корисних якостей;
- ціноутворенням;
- адаптуванням до соціальних та економічних реалій покупців;
- наданням покупцям того, що являє для них цінність» [1, с. 379].

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження структурної трансформації господарства столиці, визначення основних проблем подальшого розвитку міста. Аналіз тенденцій розвитку української столиці та секторальних особливостей розвитку. Завданням статті є вивчення досвіду інших країн світу для подальшого впровадження в столиці України. Проаналізувати секторальні пріоритети інвестування бізнесу в Києві та виявити основні причини скорочення ринку робочої сили в столиці.

Виклад основного матеріалу. Столичні мегаполіси беруть на себе особливу відповідальність за створен-

ня нової моделі організації суспільства, економічна складова якого далеко не завжди базується на традиційних схемах галузевої ієрархії. Доволі показовими можуть вважатися структурні зміни, що мали місце в Європейському Союзі впродовж 90-х рр. ХХ ст. Традиційний поділ структури промисловості на виробництво продуктів харчування, хімічну галузь, транспортне устаткування, електронну та електротехнічну промисловість, машинобудування, металургію тощо здійснювався у недалекому минулому за трьома способами розрахунків: питомою вагою кожної з галузей в обсягах виробництва, з виокремленням європейського лідерства в процесі випуску продуктів харчування – 16%, товарів хімічної промисловості – 14,7%, транспортного устаткування – 13,2%, (1997 р.). Важливими також вважалися дослідження щодо структури зайнятості (лідерство тут посідали хімічна промисловість – 14,1%, харчова – 13%, електротехнічна та електронна – 12,7%) та в структурі доданої вартості (хімічна – 16,3%, транспортне устаткування – 11,8%, харчова – 11,4%) [2, с. 88]. Подібного роду ієрархія галузевих пріоритетів тривалий час використовувалась у багатьох країнах світу у т. ч. в СРСР, де вираховували частку основних фондів при виробництві готової продукції, втім й вона не відображала суті технологічних зрушень, що мали місце в державах-лідерах у 90-х р. ХХ ст.

На зламі тисячоліть зазначені вище підходи втратили свою актуальність через низьку репрезентативність отриманих аналітичних даних. Доволі яскравим прикладом такої «методологічної незіставності» може вважатися використання офісного обладнання, яке М. Peneder відносить до високих ІТ-технологій, ідентифікація яких виходила поза межі означених класифікацій [3, с. 78-79]. Відповідною реакцією з

боку Єврокомісії у 2003 році стало розроблення її фахівцями нової структурної моделі класифікації відтепер вже не галузей, а секторів промисловості країн-членів Європейського Союзу, в яких з'явилися нові субсектори (целюлоза, папір і вироби з нього; фармацевтика; неметалеві мінеральні продукти, офісна техніка, телекомунікаційне обладнання, наукові інструменти, аерокосмічні апарати, тощо). Натомість методик класифікації відтепер виявилось вже п'ять: виробництво ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій), IT-класифікація (інформаційно-технологічна), рівень освіти персоналу, характер інновацій, рівень наукомісткості [4, с. 68]. Вітчизняні дослідники інноваційної економіки ЄС В. Чужиков, Д. Ільницький та О. Федірко глибоко переконані, що при вивченні структуральних змін в економіці України надзвичайно корисним для системного аналізу трансформаційних змін має стати перехід до так званої європейської таксономії [5, с. 93]. Важливим, на нашу думку, є також зауваження польської дослідниці Т. Баль-Вожняк, яка, polemізуючи про доцільність і перспективи структуральних змін в суспільстві в умовах посилення його інноваційності, наполягає тим не менш на необхідності дослідження процесів концентрації на певній території взаємозалежних одиниць й фірм [6, с. 194]. Якщо враховувати заявлене вище, то можна було б віднести українських виробників КБ імені Антонова та Київський авіаційний завод до сектору «аерокосмічні апарати», які є споживачами ІКТ, потребують зростаючої IT-кваліфікації робітників і службовців, мають середній рівень освіти персоналу, в основі характеру інновацій в них лежить ефект масштабу, а рівень наукомісткості є високотехнологічним.

При визначенні структурної трансформації промислової функції столиці завжди виникає проблема залучення бізнесу задля подальшого розвитку міста, котрий має забезпечити необхідні умови для підвищення конкурентоспроможності. Однак неважко передбачити, що саме це буде провокувати виникнення дилеми фокусування аналітичних досліджень чи на досконалії або ж на монополістичній конкуренції (табл. 1).

Таблиця 1

Ефективність досконалої та монополістичної конкуренції [7, с. 249-250, с. 264-265]

Досконала конкуренція	Монополістична конкуренція
<ul style="list-style-type: none"> - ефективність виробництва забезпечується через низьку собівартість; - Оптимальний розподіл ресурсів за Паретто; - Забезпечення «справедливого» розподілу цін в мережі Інтернет. 	<ul style="list-style-type: none"> - Отримання нормального прибутку; - Більш високий рівень цін та низький рівень цін обсягів виробництва; - Ефективність виробництва не досягається; - Надлишкові виробничі потужності; - Ефективність розподілу ресурсів не забезпечується.

Як випливає з таблиці, в умовах існування великого міста з потужною індустріальною базою, яким, без сумніву, є столиця України, найбільш бажаною могла б стати так звана досконала конкуренція, яка підштовхує покупців обирати найменш дорогий товар зазначеної якості, а товаровиробників – забезпечувати його низьку собівартість через більш оптимальний розподіл ресурсів. Водночас надання переваг для розвитку бізнесу має певні обмеження, а також деякі недоліки, адже приймаючи рішення щодо пільг уряд

підсвідомо сприяє формуванню монополістичної (олігополістичної) конкуренції. На думку А. Гриффітса та С. Уолта, такими вхідними бар'єрами є:

- суттєва економія на ефекті масштабу;
- контроль за дефіцитними ресурсами;
- володіння патентами і копірайтами;
- дозвіл використовувати франшизу;
- урядове регулювання [7, с. 254].

Внаслідок цих змін структурна модель для аналізу, за вицезгаданими авторами, полягає в ідентифікації трьох основних секторів: видобувного, обробного і обслуговуючого [7, с. 796-797]. Дещо далі А. Гриффітс та С. Уолт виокремлюють, виходячи з існуючого рівня технологій що застосовуються на виробництві три основні сектори: первинний, вторинний і третинний [7, с. 799], водночас відмічаючи, що, приміром, питома вага сільського господарства в структурі ВВП країн-лідерів мала стійку тенденцію до зменшення з 6% (1960) до 1,7% (2001), у промисловості так зміни ідентифікувалися, відповідно, 41% до 28,6%. Натомість питома вага сфери послуг помітно зросла з 53% до 69,7% [7, с. 799]. Подібні тенденції, як це буде продемонстровано далі, характерні й для української столиці – Києва, котрий з кожним роком стає все більш глобалізованим містом.

Показовими є тенденції й в інших державах-лідерах, з урахуванням, щоправда, своєї національної та міської специфіки. З огляду на це, надзвичайно важливим може вважатися дослідження українського вченого Я. Кашуби, що було проведене задля з'ясування особливостей галузевих змін в Японії в процесі вивчення динаміки структурних змін в первинному, вторинному і третинному секторах зайнятості впродовж 1955-1995 рр. Автором було доведено, що питома вага зайнятих у первинному секторі зменшилася з 41% до 6%, а відтак сільське господарство почало вважатися в цій країні швидше за все даниною культури, екологічних традицій та самотності, аніж масовим товарним виробництвом. Вторинний сектор також зазнав змін, наочоно демонструючи підвищення питомої ваги зайнятих з 23,5% у 1955 році до 34,1% у 1975 році з подальшим поступовим зменшенням частки до 31,6% (1995) [8, с. 94-95].

Певний інвестиційний феномен розвитку канадських регіонів передусім столичного – Отави наводить D. Doherty [9], що, як нам здається, є надзвичайно важливим для розуміння нової сутності інституційного феномену головних міст країн-лідерів.

На явні глобалізаційні ознаки міста-столиці в глобальній економіці завжди вказували обсяги прямих і портфельних інвестицій, які надходили в мегаполіс та створювали відповідні переваги щодо зайнятості, продукування товарів та послуг, модернізації наявної інфраструктури тощо. Такі зміни тягнули за собою й суттєві секторальні зміни, доволі сильно поляризували економічні здобутки не лише столиці, а й решти територій. Гіперконцентрації ПП, що мала місце в столицях країн ЦСЄ, призводила ще й до додаткового ефекту – так званого «столичного магнетизму», що зумовлений повторним стягуванням до столиці тих капіталовкладень, які були завезені з-за кордону до інших регіонів, але з часом зазнали процесів внутрішньоолокалізаційної мобільності (переміщення), зумовивши, таким чином, подальше дистанціювання столиці від країни у цілому (табл. 2).

Лідерство Києва, як це випливає з таблиці, є беззаперечним, з огляду на концентрацію в ньому інвестицій. Однак, якщо на початку трансформаційних реформ питома вага столиці у майже чверть залучених ПП (1995 р.) вважалася занадто обтяжливою, то

Таблиця 2

Питома вага м. Києва в структурі прямих іноземних інвестицій, що надійшли в Україну та ПІІ з України

Рік	ПІІ, що надійшли до м. Києва		ПІІ з м. Києва	
	млн. дол. США	Питома вага в Україні, %	млн. дол. США	Питома вага в Україні, %
1995	120,7	24,9	2,9	14,3
2000	1064,2	32,4	8,4	8,5
2005	3017,6	33,3	44,7	22,5
2010	19225,1	48,0	617,2	9,9
2013	27278,1	49,3	671,9	10,4

Складено автором за даними Міського статуправління м. Києва [10]

в силу описаного раніше «столичного магнетизму» вона не лише не зменшилась, а й, навпаки, зазнала акселерованого зростання, збільшившись, таким чином, фактично удвічі. Станом на кінець 2013 р. у столиці України було зосереджено 27,3 млрд. дол. США ПІІ, що становить майже половину залученого в нашу країну інвестування. Зазначимо, що подібна асиметрія характерна й для невеликих країн (Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Угорщина), але для держав з подібною до України чисельністю населення це не є типовим.

Виявити певну закономірність щодо експортованих ПІІ з Києва доволі таки важко, адже чітка динаміка нарощування такої активності по роках не прослідковується. Так, якщо у 1995 році сума інвестованих коштів становила лише 2,9 млн. дол. США, що дорівнювало 14,3% вивезених з України капіталовкладень, то вже у 2005 році їх питома вага зросла до 22,5%, втім вже у 2013 р. вона знову впала до 10,4%. Пропорція між ввезеними і вивезеними інвестиціями у 1995 році становила в Києві 41 до 1, у 2005 році вона зросла до 68 до 1, а вже у 2013 році – зменшилася знову ж таки до 41:1, що, на нашу думку, яскраво говорить про нетто-позитивну динаміку інвестування в м. Київ та абсолютно малі величини обсягів ПІІ, котрі надходять з української столиці за кордон.

Найбільш привабливою сферою для іноземного інвестування у 2005-му році була оптова і роздрібна торгівля, в яку було спрямовано більш як чверть усіх ПІІ, що надійшли до столиці. Другою за значущістю виявилася фінансова діяльність, адже вітчизняні банки та філії іноземних фінансових компаній стрімко насичувалися відповідними інвестиційними ресурсами з боку європейських і російських корпорацій. Водночас питома вага промисловості в зазначеній структурі не була доволі великою і в її межах мав місце асиметричний розподіл ПІІ. Питома вага, приміром, харчової промисловості в загальній структурі становила лише 3%, виробництва машин і устаткування – 2,7%, металургії та оброблення металу – 2,3%, хімічної та нафтохімічної промисловості – 2,1%. Тобто компанії, що інвестували в столицю України, не проявляли великого інтересу до її промислового сектору. Доволі симптоматичними виглядають також показники інвестицій в соціальну сферу. Питома вага інвестицій в освіту становили лише 0,1%, в галузь охорони здоров'я та соціальну допомогу – 0,4% всіх надходжень з-за кордону. Інакше кажучи, зарубіжні інвестори мали до України свій селективний інтерес, постійно збільшуючи свою присутність лише в тих секторах міської економіки Києва, котрі забезпечували їм швидко і, головне, гарантоване надходження прибутків.

У посткризовий (у науковій літературі використовують також вираз – міжкризовий) період новим секторальним пріоритетом виявилася фінансова діяльність. Відтепер вона стала домінуючою, адже за-

гальні обсяги інвестувань в неї зросли з 840 млн. дол. США у 2005 році до 12123 дол., тобто в 14,4 рази, що було разючим контрастом до всіх інших сфер асигнування, у сферу торгівлі і ремонту зросли повільніше, з 980,4 млн. дол. до 2815,8, тобто у 2,9 рази; операції з нерухомістю – з 378,7 млн. дол. до 2692,8, – у 7,1 рази. Натомість зростання інвестування промислової функції йшло доволі повільно з 553,7 млн. дол. у 2005 році до 1146,2 млн. дол. у 2010 році, тобто лише в 2,1 рази. Своєрідний посткризовий бум також мав місце в операціях з нерухомістю (зростання у 7,1 рази), а також в будівельній сфері (збільшення в 9,6 рази).

Висновки з проведеного дослідження. З огляду на вищезазначене, можна констатувати, що пріоритетами інвестування в економіку столиці є фінансова діяльність, висока конкуренція в якій стає дедалі все більш очевидною і такою, що з часом може перетворити український мегаполіс на один з фінансових центрів країн Центральної та Східної Європи.

Особливість багатьох столичних мегаполісів полягає в тому, що вони значно повільніше і пізніше входять у кризову стадію і більш швидко виходять з неї. Водночас жителі столиці можуть розраховувати на більш високу заробітну плату в ній, швидке працевлаштування за умов втрати робочого місця та можливість комбінування своєї часткової зайнятості, ведення бізнесу та участі в політичних, громадських, релігійних та інших організаціях, що, без сумніву, є привабливішим й для інших громадян країни та слугує однією з причин маятникової міграції.

В цілому означене вище підходить й до міста Києва, щоправда з певним виключенням у період 2010-2012 рр. Якщо тенденція щодо працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю киян упродовж 2002-2010 рр. підтверджувала загальну закономірність, то далі мали місце суттєві зміни, котрі яскраво свідчили про те, що межі розвитку київської міської агломерації є обмеженими. Так, у 2012 році були працевлаштовані 10770 жителів столиці, що є у 3,3 рази меншим, аніж у 2010 році. З нашої точки зору, основними причинами скорочення ринку робочої сили в столиці є наступні:

- зростання потреби роботодавців щодо висококваліфікованої робочої сили та фахівців з окремих сфер інтелектуальної діяльності;
- врахування попереднього досвіду при прийомі на роботу;
- внутрішньокорпоративний делегалізований трансфер працівників;
- розвиток аутсорсингової зайнятості;
- збільшення частки іноземних громадян, що працюють у селективних секторах економіки міста.

Аналізуючи секторальні особливості розвитку м. Київ, варто відмітити й цілу низку специфічних рис його розвитку, які позиціонують українську столицю не лише в межах нарощування конкурентоспроможності його окремих субгалузей, а й на рівні розви-

тку мережного суспільства, яке більше, ніж будь-яке інше, стимулює розвиток мегаполісу, адаптуючи його до реального глобального середовища. В основі пропонуваної таксономізації лежить виокремлення тих ефектів, які дають місту його столичний статус, секторальна трансформація, посилення впливу глобалізаційних чинників, розвиток новітніх технологій, креативізація та кластеризація міського господарства.

В основу системи глобалізаційних ефектів покладено два важливих інтеграційних компоненти, відомих під назвою статичних та динамічних ефектів, адже, як відомо, столичне місто в країні завжди виконує важливу інтеграційну функцію. Натомість емпіричний досвід застосування інновацій та інвестицій в міській економіці нерідко відіграє визначальну роль при ухваленні масштабних політичних та економічних рішень. До групи статичних ефектів були віднесені ефекти створення торгівлі, які складаються з двох субефектів (зростання споживання, розширення виробництва). Проте навіть разом узяті вони лише частково пояснюють динамічний і водночас асиметричний баланс споживання столиці, коли вона експортує вдвічі менше, ніж імпортує, маючи водночас розгалужену систему торговельних підприємств, значна частина яких орієнтована на імпорт продукції.

До числа динамічних ефектів слід відносити такі складові: економія масштабу, загострення конкуренції та стимулювання припливу інвестицій. Разом узяті вони визначають нові потенційні можливості Києва в глобальному економічному середовищі, обумовлюють стримання ним прямих і непрямих ефектів європейського мегаполісу та ідентифікують характер локально-глобальної співставності його міського господарства.

Зростання відкритості економіки міста, посилюється цілою низкою додаткових ефектів, з-поміж яких слід виокремити панелі негативних, позитивних та мікс-ефектів, дія яких може як посилювати,

так і знижувати отримані переваги європейської столиці. Таким чином, схема системних глобалізаційних ефектів Києва являє собою ієрархічну поліструктурну модель динамічних, статичних та світових секторальних переваг, консолідована дія яких забезпечує підвищення конкурентоспроможності міста, зменшення негативного впливу світових криз, збалансований розвиток міського господарства та його інфраструктури в межах створюваних світових продуктивних мереж.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Друкер П. Бизнес и инновации: Пер. с англ. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2009. – 432 с.
2. Gellynck X., Verbeke W., Viaene J. Food processing Industries in Europe. Competition. Trends and Policy Issues / Ed. by Peter Johnson. – Cheltenham : Edzar Elgar, 2003. – 356 p.
3. Peneder M. The Employment of IT-Personnel // National Institute Economic Review. – 2003. – April. – P. 74-85.
4. European Commission. EU Productivity and Competitiveness: An Industry Perspective. Can Europe Resume the Catching-up Process? – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. – 126 p.
5. Чужиков В., Ільницький Д., Федірко О. Трансформаційні зміни в промисловій структурі Європейського Союзу / В. Чужиков, Д. Ільницький, О. Федірко // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 85-93.
6. Баль-Вожняк Т. Мережеві структури інноваційної економіки / Інституційна парадигма цивілізаційного розвитку : монографія / за ред. А. Ткача. – Київ-Краків-Мелітополь : М / ДМУ Гуманітарного університету «ЗДМУ», 2007. – 275 с.
7. Гриффитс А., Уолл С. Экономика для бизнеса и менеджмента / Пер. с англ. Я. Невмержицкого. – Днепропетровск : Баланс, Бизнес Букс, 2007. – 944 с.
8. Кашуба Я. Японський феномен розвитку приватного бізнесу : монографія. – Львів : Астролябія, 2009. – 272 с.
9. Doherty D. Making economic choices. – Toronto : Copp Clark Pitman Ltd, 1992. – 426 p.
10. Прямі іноземні інвестиції в м. Київ. Міське статуправління м. Києва [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=527&Lang=1.